

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ
НАН УКРАЇНИ»

РИМАР ІГОР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 94: 327.323.3“1935/1943”(043.3)

**СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА III ІНТЕРНАЦІОНАЛУ
В 1935-1943 РР.**

07.00.02 – всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі всесвітньої історії історичного факультету Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, доцент

Черевко Оксана Степанівна,

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
кафедра всесвітньої історії, доцент

Офіційні опоненти:

доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України

Віднянський Степан Васильович,

Інститут історії України НАН України,

відділ історії міжнародних відносин

та зовнішньої політики України, завідувач

доктор історичних наук

Держалюк Микола Степанович,

Державна установа «Інститут всесвітньої історії

НАН України», провідний науковий співробітник

Захист відбудеться 04 липня 2019 року о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К.26.259.01. ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» за адресою: 01030, м. Київ, вул. Леонтовича, буд. 5.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» за адресою: 01030, м. Київ, вул. Леонтовича, буд. 5.

Автореферат розісланий «_____» _____ 2019 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат історичних наук, доцент

О. М. Цапко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Історичними передумовами виникнення III Інтернаціоналу(Комінтерну) у 1919 р. стало прагнення керівництва РКП(б) та лівих соціалістів до організаційного об'єднання. Це бажання обумовлювалося прагненням відмежуватися від реформістського керівництва II Інтернаціоналу та здійснити на практиці теорію світової пролетарської революції, що згодом було закріплено в Програмі та Статуті Комінтерну. Це стало можливим на фоні кризи європейської соціал-демократії, спричиненої початком Першої світової війни та позиціями робітничих партій в питанні військових кредитів, що призвело до дискредитації II Інтернаціоналу, як єдиного центру міжнародного робітничого руху.

У діяльності III Інтернаціоналу варто виокремити декілька періодів. Зокрема, перший з них пов'язаний з процесом формування та реалізації програмних цілей Комінтерну протягом 1920-х – першої половини 1930-х рр. та позначений: становленням, поширенням та інституціалізацією національних секцій Комінтерну(комуністичних партій); зближенням з радянським більшовизмом; «катехізацією» та більшовізацією програм та партійної структури секцій, калькуванням останньої з РКП(б)/ВКП(б) тощо. На початку 1930-х рр. цей процес завершився втратою компартіями зарубіжних країн та III Інтернаціоналом самостійності та перетворенням їх у слухняний інструмент сталінської зовнішньої політики.

Станом на 1935 р. перед компартіями та Комінтерном постало питання про необхідність перегляду політики, визначеної рішеннями VI Конгресу у зв'язку зі стрімкими змінами міжнародної ситуації в Європі. Це змусило Комінтерн та компартії переглянути попередню стратегію та вдатися до формування широкого народного фронту з соціал-демократичними та іншими впливовими лівими та центристськими політичними партіями на антифашистській платформі задля активізації спільної боротьби проти фашизму, нацизму та нової імперіалістичної війни.

Питання, пов'язані зі стратегією і тактикою III Інтернаціоналу від VII Всесвітнього Конгресу(25 липня – 20 серпня 1935 р.) до його розпуску(10 червня 1943 р.) перманентно перебуває в полі зору дослідників проблеми. Цей динамічний та складний період був позначений кардинальними змінами в діяльності Комінтерну та, відповідно, європейських комуністичних партій по відношенню до національних урядів, соціал-демократичних партій тощо.

Діяльність III Інтернаціоналу протягом 1935-1943 рр., кодифікувалася через специфічний поняттєвий апарат, що окреслював його дискурсивний вимір. Виступаючи одночасно об'єктом боротьби та інструментом реалізації, він визначав завдання та шляхи втілення політики Комінтерну та його європейських секцій у відповідності до тих зовнішньополітичних завдань та векторів, якими керувалося радянське керівництво та особисто його лідер Й. Сталін у процесі становлення основних засад зовнішньої політики СРСР. Таким чином, формувалася дискурсивна модель стратегії і тактики III Інтернаціоналу, як поняттєвий

апарат Комінтерну, який використовувався його лідерами для окреслення ідеологічного поля діяльності компартій. Подібне трактування впливало з бачення міжнародного становища діячами III Інтернаціоналу та особисто Й. Сталінін, визначало стратегію і тактику компартій у відповідності до методів та цілей, що закладалися в оболонку та ядро відповідної моделі.

Об'єктивно, існує необхідність комплексного аналізу та переосмислення політики III Інтернаціоналу протягом 1935-1943 рр. у зв'язку з відкриттям радянських архівів після розпаду СРСР у 1991 р. та появою значного масиву документів, які безпосереднім чином пов'язані з політикою Комінтерну та радянського керівництва у зазначений період.

Зрештою, виявлення характерних особливостей функціонування та нові трактування стратегії і тактики III Інтернаціоналу дозволять комплексно та конструктивно відповідати на виклики, які стоять перед Україною та міжнародною спільнотою на початку XXI століття. В умовах політики декомунізації в Україні, яка розпочалася після Революції гідності 2013-2014 рр., дослідження проблеми стратегії і тактики, дискурсивних моделей III Інтернаціоналу, впливу національних секцій Комінтерну на політику національних урядів країн Європи, сформованих в 1930-х рр., набуває особливої актуальності. Зокрема, розвінчання «великого міфу Комінтерну» сприятиме деміфологізації дискурсу вивчення історії III Інтернаціоналу та його секцій, якісно вплине на подальше переосмислення наслідків та підсумків діяльності Комінтерну тощо. Окремо варто зазначити, що особливої гостроти дане питання набуває після подій лютого – березня 2014 р. та початку військової агресії Російської Федерації проти України. В процесі аналізу функції держави щодо контролю діяльності філій іноземних організацій, які підривають або ставлять під сумнів її суверенітет, має враховуватися не лише аналіз поточної ситуації, але і її історичний контекст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова 28 січня 2016 р., протокол №10. Робота є невід'ємною складовою наукового напрямку «Дослідження проблем гуманітарних наук», підрозділ «Проблеми гуманізму і духовності в процесі викладання всесвітньої історії у вищій і середній школі», що виконується на кафедрі всесвітньої історії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (ініціативна тематика згідно з тематичним планом науково-дослідницької роботи університету).

Мета дослідження – об'єктивне, критичне дослідження стратегії і тактики III Інтернаціоналу, впливу радянського керівництва та особисто Й. Сталіна на процес виникнення, функціонування та зміни його дискурсивних моделей протягом 1935-1943 рр.

У відповідності до мети поставлені наступні **завдання**:

- 1) дослідити стан наукової розробки проблеми;
- 2) класифікувати основні види джерел, визначити ступінь репрезентативності та інформативності документальної бази дослідження;

3)охарактеризувати принципи та методи, застосовані в процесі дослідження проблеми;

4)простежити діяльність урядів народного фронту Франції та Іспанії згідно рішень VII Конгресу Комінтерну в умовах функціонування дискурсивної моделі 1935-1939 рр.;

5)визначити причини та наслідки репресій в апараті Комінтерну в період проведення політики і практики Великого терору в СРСР у 1936-1938 рр.;

6)виявити характерні особливості та зміни в діяльності III Інтернаціоналу в першій період Другої світової війни у 1939-1941 рр.;

7)проаналізувати зміни в стратегії і тактиці Комінтерну в 1941-1943 рр.;

8)окреслити особливості функціонування апарату Комінтерну і Відділу друку та пропаганди в умовах німецько-радянської війни в 1941-1943 рр.;

9)охарактеризувати основні підсумки діяльності III Інтернаціоналу, причини його розпуску та роль в цьому процесі Й. Сталіна.

Об'єктом дослідження є міжнародний комуністичний рух у першій половині XX століття.

Предметом дослідження є стратегія і тактика III Інтернаціоналу в 1935-1943 рр.

Хронологічні рамки зумовлені науковою доцільністю комплексного осмислення періодів виникнення та функціонування дискурсивних моделей III Інтернаціоналу в 1935-1943 рр., а також рівнем впливу Й. Сталіна на даний процес. Нижня межа дисертаційного дослідження обумовлена кардинальною зміною моделі III Інтернаціоналу в процесі проведення VII Всесвітнього Конгресу Комуністичного Інтернаціоналу 25 липня – 20 серпня 1935 р. Верхня межа дослідження визначається розпуском III Інтернаціоналу протягом травня-червня 1943 р.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію Союзу Радянських Соціалістичних Республік(СРСР), країн Західної Європи та Сполучених Штатів Америки(США), що розглядалися керівництвом III Інтернаціоналу, як один з магістральних напрямків діяльності, що пов'язано, насамперед, з реалізацією ідеї «світової революції»; легальною та підпільною діяльністю комуністичних партій Німеччини, Франції, Великобританії, Іспанії, США тощо; здійсненням політики антифашистського народного фронту; загрозою нової війни у Європі; європоцентризмом світової дипломатії та політики протягом досліджуваного періоду.

Методи дослідження виходять в принципів історизму, наукової об'єктивності та логіки викладу матеріалу, типологізації, системності. У процесі роботи над дисертаційним дослідженням були застосовані загальнонаукові, загальноісторичні та спеціальні історичні методи. З поміж загальнонаукових були використані історичний та логічний методи, які дозволили розглянути стратегію і тактику III Інтернаціоналу в 1935-1943 рр.

комплексно, у всій її складності та багатоманітності, як єдиний процес розвитку організації міжнародного комуністичного руху, її окремих складових у взаємодії та під впливом внутрішньополітичного становища в СРСР та міжнародної ситуації в Європі, фактору впливу Й. Сталіна. З-поміж загальноісторичних методів були використані метод періодизації та історико-типологічний метод, реалізовані через: виокремлення в діяльності III Інтернаціоналу трьох періодів, що є загальноприйнятими в історіографії проблеми; впорядкування історії Комінтерну протягом 1935-1943 рр. відповідно до обраного підходу, виділення окремих дискурсивних моделей, їхній аналіз та характеристику від зародження до відмирання/зміни протягом досліджуваного періоду, виявлення характерних особливостей кожної з моделей. Із спеціально історичних були застосовані метод текстології та метод історико-політичного аналізу, які дозволили провести ґрунтовний аналіз документів Комінтерну, резолюцій, постанов, директив, щоденника Г. Димитрова, документів зовнішньої політики СРСР, специфічної мови документів задля ґрунтовної реконструкції етапів та особливостей діяльності III Інтернаціоналу; виокремити оболонку та ядро, характерні для кожної з моделей стратегії і тактики протягом 1935-1943 рр.; залучити до аналізу проблеми важливі положення філософського підходу французького філософа-постмодерніста Ж. Бодрійяра, розглядаючи дискурсивні моделі Комінтерну через призму поширення симулякрів (знак/об'єкт, який приховує, що за ним нічого немає) та прецесії (передування подоб-об'єктів, що передають, зображають чи симулюють реальність) «внутрішнього ворога» на території СРСР під час Великого терору 1936-1938 рр., щодо національних урядів країн Європи в 1939-1941 рр. тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у комплексному дослідженні стратегії і тактики III Інтернаціоналу в 1935-1943 рр. та визначається його основними результатами.

У дисертаційному дослідженні *вперше*:

- у вітчизняній історіографії здійснено спробу комплексного наукового дослідження стратегії і тактики III Інтернаціоналу протягом 1935-1943 рр., механізмів та способів впливу на його діяльність ЦК ВКП(б) та особисто Й. Сталіна;

- в науковий обіг української історичної науки введено низку не опублікованих документів з фондів Російського державного архіву соціально-політичної історії (РДАСП), що стосуються проблем аналізу подій громадянської війни в Іспанії діячами Комінтерну(фонд «Секретаріат Д. З. Мануїльського»), реакції Комінтерну на Мюнхенський договір 1938 р.(фонд «Секретаріат Генерального секретаря ВККІ Г. М. Димитрова. Матеріали і переписка Г. М. Димитрова»), протокол засідання Інтернаціональної контрольної комісії (ІКК) у справі В. Мюнценберга(фонд «Протоколи засідань Інтернаціональної контрольної комісії Виконавчого комітету Комуністичного Інтернаціоналу(ІКК ВККІ)»);

- у процесі роботи над дисертаційним дослідженням застосовано важливі положення сучасного філософського підходу французького філософа-постмодерніста Ж. Бодрійяра для аналізу та характеристики особливостей моделей діяльності III Інтернаціоналу. Це дало змогу залучити постмодерний філософський дискурс задля найбільш вірогідної реконструкції структури взаємозв'язку та взаємовпливів між Політбюро ЦК ВКП(б), керівництвом Комінтерну та національними секціями, з'ясування ступеня інтегрованості організації міжнародного комуністичного руху в державні структури СРСР, особливо в період 1935-1939 рр.;

- в процесі дослідження проблеми в історичний обіг уведено такі поняття та визначення: дискурсивна модель, пресесія, симулякр, медіум, апотропія, рецесія. На основі проведеної роботи розкрито та обґрунтовано доцільність застосування даної термінології в контексті роботи та поглиблено їхній зміст відповідно до проблематики дисертаційного дослідження;

- розкрито визначення «дискурсивна модель» при аналізі стратегії і тактики III Інтернаціоналу протягом 1935-1943 рр. Здійснено аналіз та характеристику діяльності III Інтернаціоналу, визначено специфічні риси, притаманні моделям стратегії і тактики протягом досліджуваного періоду. Окреслено механізми впливу Й. Сталіна на функціонування Комінтерну, формування та реалізацію моделей стратегії і тактики протягом 1935-1943 рр.;

- на основі залучення комплексу джерел здійснено системне дослідження дискурсивних моделей стратегії і тактики III Інтернаціоналу в 1935-1943 рр., процесу їхнього формування, функціонування та еволюції;

- запропоновано апробувати історичний досвід тактичних рішень Комінтерну та окремих національних комуністичних партій в сфері контролю та протидії діяльності на території України організацій чи їхніх філій, контрольованих іноземними державами, що підривають її суверенітет та територіальну цілісність.

Поглиблено:

- причини зміни, процес та наслідки функціонування моделі стратегії і тактики III Інтернаціоналу протягом 1939-1941 рр.;

- особливості діяльності III Інтернаціоналу в умовах початку Другої світової війни та розгортання агресії в Європі протягом вересня 1939 – червня 1941 рр.;

- характер та особливості функціонування апарату Комінтерну, Відділу друку та пропаганди в умовах німецько-радянської війни в 1941-1943 рр.;

- основні причини розпуску III Інтернаціоналу, роль в цьому процесі Й. Сталіна.

Набуло подальшого розвитку:

- виявлення характерних особливостей процесу формування та функціонування дискурсивної моделі 1935-1939 рр., а також значення рішень

VII Конгресу Комінтерну в діяльності урядів народного фронту Франції та Іспанії;

- аналіз механізмів та інструментів проведення репресій та чисток, наслідків репресій в апараті Комінтерну та серед іноземних компартій в період підготовки та проведення політики і практики Великого терору 1936-1938 рр.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання досвіду діяльності Комінтерну та комуністичних партій країн Європи у ході застосування тактики компромісу щодо союзних і демократичних сил та жорсткої політики у боротьбі проти явних ворогів країни та патріотичних сил під час відстоювання національних і державних інтересів України, рішучих дій у ході подолання масової корупції та свавілля державної влади, активної боротьби за втілення в життя сучасних українських інтересів на міжнародній арені. Також важливим є досвід діяльності Комінтерну, пов'язаний з оптимальним поєднанням міжнародних та національних інтересів, з активним контролем та протидією підривної діяльності організацій зарубіжних держав на території України, що ставлять під сумнів суверенітет і територіальну цілісність Української держави.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення проблеми, яка полягає у з'ясуванні сутності, змісту та основних етапів розвитку стратегії і тактики III Інтернаціоналу в 1935-1943 рр. на основі застосування постмодерного теоретичного глосарію та поняття «дискурсивна модель». Фактологічний матеріал та теоретичні висновки дисертаційного дослідження можливо використати у процесі викладання курсів «Новітня історія країн Європи та Америки», спецкурсів з історії міжнародних відносин, в тематичних науково-практичних конференціях, при написанні підручників та посібників з історії та політології.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри всесвітньої історії історичного факультету Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та апробовані на всеукраїнських та міжнародних конференціях, зокрема на: Міжнародна науково-практична конференція «Україна-Польща: стратегічне партнерство в системі геополітичних координат»(Київ, 16-17 березня 2017 р.); Міжнародна наукова конференція «Фінляндія – 100 років незалежності»(Київ, 17 листопада 2017 р.); Друга міжнародна наукова конференція «Україна – США: досвід та перспективи співпраці»(Київ, 23 листопада 2017 р.); Міжнародна наукова конференція «Теоретико-методологічні засади дослідження історичної пам'яті»(Київ, 31 травня 2018 р.). Апробація теми проходила у формі доповідей, повідомлень, дискусій, участі у роботі «круглих столів» та окремих секцій.

Публікації. Основні положення дисертації відображені у 7 фахових публікаціях, з них 1 – у міжнародному науковому журналі, 6 – у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз даних.

Структура дисертаційного дослідження сформована згідно

проблемно-хронологічного принципу, підпорядкована поставленій меті та реалізації основних завдань. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (387 найменування), списку умовних скорочень. Загальний обсяг дисертації – 264 сторінки, з них основного тексту – 216 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дисертаційної теми, сформульовано мету та завдання дослідження, визначено його об'єкт, предмет, хронологічні межі та географічні рамки, викладено основні положення наукової новизни результатів дисертаційного дослідження, його теоретичне та практичне значення, зазначено форми апробації.

У **першому розділі «Стан наукової розробки проблеми, джерельна база та методологія дослідження»** здійснено аналіз історіографії досліджуваної проблеми, з'ясовано стан її наукової розробки, проаналізовано та упорядковано джерельну базу, принципи та методи дослідження.

У **першому підрозділі «Історіографія проблеми»** проаналізовано ґрунтовну історіографічну базу досліджуваної проблеми. Відповідно до проблемно-історичного підходу, фахову літературу поділено на наступні групи: наукові розробки загального(концептуального) характеру; наукові розвідки, присвячені комплексному аналізу стратегії і тактики III Інтернаціоналу в 1935-1943 рр.; дослідження, що розглядають окремі аспекти та напрямки діяльності III Інтернаціоналу в досліджуваний період(VII Конгрес, політика антифашизму та народного фронту; діяльність Комінтерну в контексті громадянської війни в Іспанії; Комінтерн та сталінські репресії другої половини 1930-х рр.; діяльність Комінтерну в 1939-1941 рр. та під час німецько-радянської війни 1941-1945 рр., проблема розпуску III Інтернаціоналу).

Загальноісторичні та політичні процеси, що відбувалися протягом 1935-1943 рр., як складова частина міжвоєнного періоду 1918-1939 рр. та історії СРСР вивчалися як радянськими/російськими(А. Громико, І. Кірілін / А. Богатуров, А. Торкунов та М. Нарінській, А. Протопопов, В. Козьменко та М. Шпаковська), так і зарубіжними(Е. Гобсбаум, Н. Дейвіс, Е. Ді Нольфо, Ф. Фюре, Р. Сервіс, А. Браун, А. Граціозі, Л. Люкс, Р. Даніелс та ін.), та вітчизняними(М. Марущак, С. Кульчицький, С. Віднянський, М. Держалюк, С. Білокінь) істориками.

На окрему увагу заслуговують наукові розвідки, присвячені знаковим подіям історії СРСР другої половини 1930- х- початку 1940-х рр.(Великий терор, участь СРСР у подіях громадянської війни в Іспанії, початковому етапі Другої світової війни, радянсько-фінській війні 1939-1940 рр. тощо), до перебігу подій яких III Інтернаціонал був безпосередньо та активно залучений.

Зокрема, в контексті проблеми репресій та Великого терору 1936-1938 рр. на території СРСР варто виділити комплексні наукові дослідження

російських істориків(О. Хлевнюк, В. Хаустов, М. Петров, В. Рогінській, В. Роговін, В. Зима, С. Кропачов, Л. Рибаківський та ін.), які зосереджують основну увагу на причинах та витоках політики і практики Великого терору, ролі керівництва НКВС та Й. Сталіна в даному процесі, протидії в середовищі вищої партійної номенклатури та впливові репресій на внутрішньополітичне життя СРСР.

Українські дослідники О. Рубльов та С. Білокінь зосереджують основну увагу на механізмах та характері терору переважно на території УСРР/УРСР протягом 1917-1945 рр.

На відміну від російських та вітчизняних, західні дослідники проблеми(Й. Баберовські, А. Гегті, В. Дьоннінгхаус, Р. Конквест, Н. Верт, Н. Наймарк, Т. Мартін, М. Гейер та Ш. Фіцпатрік, С. Девіс та ін.) сходяться на тому, що вирішальну роль у розгортанні та проведенні чисток та Великого терору відіграв особисто Й. Сталін, як його ідейний натхненник та ініціатор.

Щодо дискусійних питань історії СРСР другої половини 1930-х – першої половини 1940-х рр., варто виокремити роботи як західних, так і російських та вітчизняних дослідників, пов'язані з вивченням проблем громадянської війни в Іспанії(Х. Томас, С. Пейн, П. Вілар, М. Мухамеджанов, В. Малай, В. Теліцин, О. Іваницька та ін.), Другої світової війни(І. Кісельгоф, Д. Мерфі, В. Коваль, М. Коваль, А. Трубайчук, О. Лисенко та ін.), радянсько-фінської війни(О. Вехвіляйнен, Т. Саарела, О. Юссіола, В. Баришніков, М. Баришніков, та ін.), котрі досліджували проблему участі III Інтернаціоналу у вищезазначених подіях.

Окремо варто виділити наукові розвідки українських дослідників Л. Масенко та І. Ренчки, присвячені проблемам функціонування мови в тоталітарних режимах, що є невід'ємною складовою частиною історії СРСР та III Інтернаціоналу зокрема.

У другій групі досліджень, що присвячені комплексному аналізу стратегії і тактики III Інтернаціоналу в 1935-1943 рр. варто виділити роботи російських дослідників Є. Толмачьова, Г. Адібєкова, О. Шахназарової, К. Ширині, Ф. Фірсова та ін., які основну увагу зосереджують на процесах більшовизації та сталінізації Комінтерну, його організаційній структурі, проблемі зв'язку з іноземними компартіями, їхній залежності від Комінтерну тощо.

Західні дослідники розглядають III Інтернаціонал, як складову частину апарату СРСР та відводять вирішальну роль у контролі над його діяльністю та у прийнятті рішень особисто Й. Сталіну(А. Крігель, С. Куртуа, К. Маккензі, К. Макдермот та Дж. Агню).

У третій групі досліджень варто виділити аналітичні роботи, які висвітлюють окремі напрямки діяльності III Інтернаціоналу, зокрема радянських істориків Ю. Єгорова, О. Кравченко, Р. Варфоломєєвої, К. Ширині, С. Пожарської, М. Мещерякова та ін., які критичного підходять до окремих проблем стратегії і тактики III Інтернаціоналу в 1935-1943 рр., однак з позицій пануючою в СРСР ідеології.

Роботи російських дослідників, позбавлені ідеологічних нашарувань радянської доби, розглядають такі аспекти стратегії і тактики III Інтернаціоналу, як чистки в апараті Комінтерну, участь III Інтернаціоналу в подіях радянсько-фінської війни, причини зміни стратегії і тактики в 1939 р., окремі аспекти політики III Інтернаціоналу в 1941-1943 рр., мотиви розпуску Комінтерну тощо (М. Пантелєєв, О. Ватлін, Ф. Фірсов, Л. Бабиченко, Н. Лебедева, М. Нарінский, В. Баришніков та ін.).

Проблемам репресій та терору в середовищі Комінтерну та іноземних компартій, дискурсивним практикам та самоідентифікації «нової людини» в СРСР, діяльності іноземних компартій під час Другої світової війни присвячені роботи західних дослідників Б. Штудер, Б. Унфрід, С. Куртуа, Р. Бурдерона, Р. Назаревича, П. Гонгарчука, Дж. Ейдена, Х. Клера, Дж. Хейнса та ін.

Проблема ролі Й. Сталіна, лідерів Комінтерну, зокрема Г. Димитрова, К. Готвальда, Д. Мануїльського та ін. присвячені роботи Д. Волкогонова, Ю. Жукова, М. Капченко, О. Хлевнюка, П. Соханя, Л. Беладі та Т. Краус, Е. Дурачинського, Р. Такера та ін. Зокрема, автори сходяться в оцінках причетності Й. Сталіна та лідерів Комінтерну до ключових подій 1930-1940-х рр.

Таким чином, на основі опрацювання широкої історіографічної бази вдалося охарактеризувати ступінь дослідженості проблеми, прослідкувати вплив міжнародного становища на процес формування стратегії і тактики Комінтерну в 1935-1943 рр., виявити малодосліджені аспекти проблеми.

У *другому підрозділі «Джерельна база дослідження»* здійснено аналіз документів та матеріалів, що використовувалися в ході дослідження. Джерела умовно поділено автором на п'ять груп:

1) архівні документи (документи Російського державного архіву соціально-політичної історії (РДАСП));

2) збірники документів («Коминтерн против фашизма», «Коминтерн и гражданская война в Испании», «Политбюро ЦК РКП(б)-ВКП(б) и Коминтерн: 1919-1943 гг.», «Коминтерн и Вторая мировая война» (у двох томах), «Предатель – ты, Сталин!» Коминтерн и коммунистические партии в начале Второй мировой войны (1939 - 1941), «Коминтерн и Финляндия», «Moscou – Paris – Berlin. Télégramme chiffrés du Komintern», «Spain Betrayed. The Soviet Union in the Spanish Civil War», «История советской радиожурналистики: Документы. Тексты. Воспоминания. 1917-1945.», ««Великая книга дня...» Радио в СССР. Документы и материалы», «Документы внешней политики» (Т. XIX (Кн. 1), XXII (в 2-х кн.), XXIV), «Оглашению подлежит. СССР-Германия 1939-1941. Документы и материалы», «Kształtowanie się podstaw programowych Polskiej Partii Robotniczej w latach 1942-1945: wybór materiałów i dokumentów», «Documents on British foreign policy. 1919-1939. Second series. Vol. 17»);

3) постанови, резолюції, пленуми Виконавчого комітету Комуністичного Інтернаціоналу, з'їзди ВКП(б), міжнародні договори;

4)джерела особового походження(щоденник Г. Димитрова, мемуари та спогади М. Бубер-Нейман, Дж. Оруела, М. Кольцова, І. Еренбурга, Д. Ібаррурі, Л. Лонго, І. Майського, Ш. де Голля, К. Маннергейма, Л. Треппера; епістолярна спадщина – листування Г. Димитрова зі Й. Сталіним, Л. Кагановича зі Й. Сталіним, листування радянського керівництва, переписка Й. Сталіна з прем'єр-міністрами Великобританії та президентами США; виступи радянських лідерів та діячів III Інтернаціоналу; твори художньої літератури – М. Островський, Е. Хемінгуей, Дж. Оруел, А. Кестлер, О. Солженіцин);

5)матеріали періодичних видань та преси (1936-1943 рр.).

Документи та матеріали, використані в процесі роботи над дисертаційним дослідженням, залучені до реконструкції дискурсивних моделей стратегії і тактики протягом досліджуваного періоду(архівні документи, збірники документів, постанови, резолюції тощо); в процесі виявлення та реконструкції подієвої картини досліджуваного періоду (VII Конгрес та його наслідки, громадянська війна в Іспанії, репресії та Великий терор, події Другої світової війни тощо) представниками комуністичного руху, функціонерами Комінтерну, дипломатами, очевидцями(джерела особистісного походження); в процесі встановлення ролі преси в ході розгортання та проведення політики і практики Великого терору, висвітлення подій громадянської війни в Іспанії, зовнішньополітичних маневрів СРСР протягом 1939-1943 рр. та реакції компартій(матеріали періодичних видань та преси).

У результаті опрацювання джерельної бази проблеми вдалося здійснити комплексний аналіз дискурсивних моделей стратегії і тактики III Інтернаціоналу на тлі міжнародної ситуації та зовнішньої політики СРСР, характеру діяльності Комінтерну та компартій, реакцію представників міжнародного комуністичного руху, дипломатів, представників інтелектуальної та мистецької еліти на події, що розгорталися протягом 1935-1943 рр. на політику СРСР, Комінтерну тощо.

У *третьому підрозділі «Методологія та теоретико-методологічні засади дослідження»* окреслено принципи та методи, що використовувалися в ході дослідження, обґрунтовано його теоретико – методологічні засади. Серед них: принцип історизму(аналіз конкретно-історичних обставин діяльності Комінтерну та їхня взаємопов'язаність, зокрема, при аналізі його діяльності, стратегії і тактики протягом 1935-1943 рр., впливові Й. Сталіна та факторів міжнародної ситуації), принцип об'єктивності(реалізований в процесі аналізу історіографічної бази, опрацьованої автором в рамках дисертаційного дослідження), системний(реалізовано в стратегії наукового дослідження, а саме через комплексний підхід до розгляду проблеми дискурсивних моделей III Інтернаціоналу в 1935-1943 рр., аналізі зародження, функціонування та відмирання моделей в їхніх хронологічній послідовності, зовнішнім та внутрішнім впливам/чинникам при формуванні моделей, взаємозв'язку стратегії і тактики Комінтерну з подіями внутрішньополітичного життя та зовнішньополітичними векторами СРСР, міжнародним становищем тощо) та

термінологічний принципи(реалізовано через залучення до аналізу проблеми ряду термінів, які до цього не використовувалися при аналізі даної проблеми, а саме: прецесія, симулякр, апотропія, медіум, рецесія, дискурсивна модель); методи історичний та логічний(реалізовані через розгляд проблеми у всій її складності та багатоманітності, як єдиний процес розвитку організації міжнародного комуністичного руху, її складових, у взаємодії та під впливом чинників внутрішньополітичного становища в СРСР та зовнішньополітичної ситуації в Європі, фактору впливу Й. Сталіна), метод періодизації(діахронний)(реалізовано через виокремлення в діяльності III Інтернаціоналу 1935-1943 рр., трьох під-періодів: 1935-1939 рр., 1939-1941 рр., 1941-1943 рр.), історико – типологічний метод(систематизувати історію діяльності III Інтернаціоналу відповідно до обраного автором підходу, виділити окремі дискурсивні моделі, прослідкувати процес їхнього зародження, функціонування та причини зміни протягом кожного конкретного під-періоду в 1935-1943 рр.), метод текстології(реалізований при аналізі та характеристиці документів Комінтерну, резолюцій, постанов, директив, щоденника Г. Димитрова, специфічної мови документів тощо) та метод історико – політичного аналізу (реалізований при зіставленні та аналізі документів Комінтерну, документів зовнішньої політики СРСР та інших міжнародних документів, щоденника Г. Димитрова, інших видів джерел задля ґрунтового відтворення(реконструкції) етапів та особливостей діяльності III Інтернаціоналу в 1935-1943 рр., враховуючи стан міжнародних відносин, особливості внутрішньої та зовнішньої політики СРСР, європейських країн тощо).

Зазначено та обґрунтовано теоретико – методологічні засади дослідження: доведено доцільність використання важливих положень філософського підходу французького філософа-постмодерніста Ж. Бодрійяра; дано визначення поняттю «дискурсивна модель» відповідно до проблеми наукового дослідження.

У другому розділі «Дискурсивна модель III Інтернаціоналу в 1935-1939 рр.» охарактеризовані основні етапи розвитку III Інтернаціоналу, розкрито поняття антифашизм, на основі резолюцій VII Конгресу III Інтернаціоналу визначено та проаналізовано основні категорії дискурсивної моделі(антифашизм, народний фронт, боротьба за мир, на захист СРСР), які визначали стратегію і тактику компартій в 1935-1939 рр. Умовно виділено ядро та оболонки моделі, «внутрішня»(що функціонувала на території СРСР) та «зовнішня»(що функціонувала за його межами). Встановлено, що за підсумками VII Конгресу Комінтерну відбулася хоч і запізнiла, проте необхідна зміна моделі стратегії і тактики III Інтернаціоналу та компартій на основі антифашистської, демократичної риторики. Це сприяло зближенню компартій з соціал-демократичними та іншими лівими партіями європейського політичного спектру в рамках політики та уряду народного фронту, насамперед у Франції та Іспанії. На основі проведеного аналізу були виявлені як відмінні, так і спільні риси функціонування дискурсивної моделі стратегії і

тактики у Франції та Іспанії.

Охарактеризовано(через поняття симулякр, прецесія, dissuasion (апотропія)) специфічну площину, в якій відбувалося розширення та поглиблення терору протягом 1936-1938 рр. Це сприяло формуванню необхідного для існуючого режиму простору дії задля проведення репресивних заходів, які на думку Й. Сталіна та його найближчого оточення, мали сприяти посиленню обороноздатності та згуртованості СРСР перед загрозою нової світової війни.

Проаналізовано специфічні інструменти проведення репресій(чистка, феномени критики та самокритики, біографії та автобіографії) та прищеплення вірного сприйняття та бачення терору населенню СРСР та іноземним спостерігачам(преса). Характерною рисою Великого терору, як «чистки нового типу», була одночасна початкова фіксація звинувачення та вироку.

Розпочавшись в середовищі партійної номенклатури ВКП(б) з перевірок партійних документів, терор невдовзі поширився всією територією СРСР, охопивши широкі прошарки та верстви населення, не оминувши національних меншин (як частина «масових операцій») та апарату Комінтерну.

У підсумку, III Інтернаціоналу та компартіям вдалося консолідувати значну частину міжнародного робітничого руху на антифашистській платформі, привести компартії до влади (Франція, Іспанія) тощо, однак в питанні захисту СРСР від нової війни Комінтерн зазнав невдачі. В цілому, його дискурсивна модель виявилася малоефективною.

У **третьому розділі «Стратегія і тактика III Інтернаціоналу в серпні 1939-червні 1941 р.»** проаналізовано причини та особливості зміни моделі стратегії і тактики Комінтерну восени 1939 р., виявлено та охарактеризовано вплив на цей процес Й. Сталіна, виокремлено основні етапи діяльності III Інтернаціоналу протягом зазначеного періоду.

З підписанням пакту Молотова-Ріббентропа від 23 серпня 1939 р. виникла необхідність зміни моделі стратегії і тактики Комінтерну та компартій у зв'язку зі зміною геополітичної ситуації в Європі та початком війни. Основоположником та «джерелом» нової моделі став Й. Сталін. Під час розмови з Г. Димитровим 7 вересня 1939 р. були озвучені її основні положення.

Відбувається «рецесія» моделі, яку було здійснено в три етапи: підписанням пакту Молотова-Ріббентропа 23 серпня 1939 р., директиви компартіям від 8 вересня 1939 р., вироблені за підсумками розмови Г. Димитрова зі Й. Сталіним та укладенням Договору про дружбу та кордон між СРСР та Німеччиною від 28 вересня 1939 р. Остаточну нову модель було закріплено виступом В. Молотова на V сесії Верховної Ради СРСР від 31 жовтня 1939 р. та статтею Г. Димитрова «Війна та робітничий клас капіталістичних країн».

Підписання пакту між СРСР та Німеччиною стало несподіванкою для європейських комуністичних партій. Вимушені підтримати пакт та солідаризуватися з рішеннями СРСР, компартії потрапили у складне

становище, втративши значну підтримку електорату власних країн та змушені перейти на нелегальне становище.

Напад Німеччини на Польщу 1 вересня та вступ Червоної армії на територію Західної України та Західної Білорусії 17 вересня 1939 р. означали де-факто четвертий поділ Польщі та ставили СРСР та Німеччину по одну сторону барикад, що викликало негативну реакцію та протест західних демократій та негативним чином відобразилося на діяльності Комінтерну та національних компартій.

Подальший конфлікт з Фінляндією посилив дискурсивну лінію в рамках існуючої моделі, поєднуючи в собі як рецесивну так і прецесивну складові, де особливий наголос робився на «імперіалістичній політиці Англії та Франції».

Продовження демагогічної кампанії проти Англії та Франції, як головних винуватців та розпалювачів війни, пронимецький нейтралітет СРСР, а також суперечлива внутрішньополітична лінія компартій Німеччини та Чехословаччини ставили Комінтерн та компартії у ще складніше становище на тлі швидкої зміни міжнародної ситуації навесні 1940 р.

Встановлено, що починаючи з травня 1940 р. в позиціях Комінтерну виникають нові акценти, пов'язані з реакцією радянського керівництва на швидку поразку Франції та тогочасні потреби міжнародного комуністичного руху. Посилюється орієнтація на спротив агресивним планам Німеччини та Італії в Європі.

Однією з центральних проблем періоду стає необхідність вироблення політичного курсу ФКП з огляду на неочікуване швидке падіння Третьої республіки. Разом з тим, влітку 1940 р. простежується поява завуальованої антинімецької спрямованості в директивах Комінтерну. Дана зміна пов'язана, як з поразкою Франції та ситуацією навколо паризького керівництва ФКП влітку 1940 р., так і з реакцією Комінтерну та радянського керівництва на II Віденський арбітраж та німецьку політику на Балканах. З початком 1941 р. дискурсивна модель доповнюється ідеєю створення широкого національного фронту патріотичних сил, підтримана італійською та французькою компартіями.

Окрім цього, прийняття в США в жовтні 1940 р. Акту Вурхіса, стає причиною «ліквідації органічної приналежності до Комуністичного Інтернаціоналу» компартії США, привертає увагу Й. Сталіна та стає поштовхом до активного обговорення питання ліквідації Комінтерну навесні 1941 р.

Таким чином, станом на червень 1941 р. проблема подальшого існування III Інтернаціоналу знаходилося під питанням. За підсумками діяльності, дискурсивну модель Комінтерну 1939-1941 рр. доцільно охарактеризувати, як залежну від змін міжнародного становища, зовнішньополітичної діяльності СРСР та наслідків пакту Молотова-Ріббентропа. В підсумку, Комуністичний Інтернаціонал та компартії стали заручниками ситуації, що якісно змінилася з початком Другої світової війни.

У четвертому розділі «Поворот в стратегії і тактиці III Інтернаціоналу в 1941-1943 рр.» характеризуються причини та наслідки стрімкої зміни моделі стратегії і тактики III Інтернаціоналом з початком німецько-радянської війни; зміни в діяльності комуністичних партій, їхнє активне долучення до лав європейського руху Опору; особливості функціонування апарату Комінтерну протягом 1941-1943 рр.; мотиви, причини та наслідки розпуску III Інтернаціоналу.

Виявлено, що з початком німецько-радянської війни постала нагальна потреба у зміні моделі стратегії і тактики Комінтерну та компартій. Як і в попередній період, «джерелом» формування нової моделі став Й. Сталін. Основні положення були озвучені під час зустрічі Г. Димитрова зі Й. Сталіним за присутності членів Політбюро ЦК ВКП(б) та вищого військового керівництва СРСР 22 червня 1941 р.

На зміну «імперіалістичній», несправедливій війні, приходить «вітчизняна», справедлива війна, яку веде Радянський Союз проти фашистських агресорів, в першу чергу Німеччини. Одна з визначальних рис нової моделі – повернення до антифашистської риторики та політики періоду 1935-1939 рр. Окрім цього, для нової моделі характерна органічна єдність ядра та оболонки моделі, коли антифашизм стає безпосереднім засобом консолідації всіх антифашистських сил, що мали допомогти СРСР у його «справедливій війні» проти агресорів.

Із початком війни відбувається динамічна перебудова роботи апарату Комінтерну та особливо значення в структурі III Інтернаціоналу набуває Відділ друку та пропаганди, який отримує статус основного робочого відділу. Створюються запасні центри зв'язку. Посилюється співпраця Комінтерну з радянськими розвідувальними органами (1-ше розвідувальне управління НКДБ, ГРУ та стратегічна розвідка ГРУ), відбувається посилений обмін інформацією, інформаторами тощо.

Першочергового значення набуває пропаганда, у зв'язку з чим Комінтерн посилює роботу з радянським Інформбюро та Управлінням пропаганди ЦК ВКП(б). Проводиться активна робота серед військовополонених.

Однак, незважаючи на перемогу радянських військ під Сталінградом та активізацію роботи апарату Комінтерну, навесні 1943 р. постало питання розпуску організації міжнародного робітничого руху. Серед головних гіпотез щодо розпуску III Інтернаціоналу, на думку автора, стали: загострення відносин серед союзників по Антигітлерівській коаліції, пов'язаних з оцінкою діяльності Комінтерну та компартій, як «п'ятої колонії», інструменту «більшовизації» країн, в майбутньому звільнені Червоною армією; суттєве недофінансування організації протягом 1941-1943 рр.; III Інтернаціонал розцінювався як перешкода для самостійного розвитку європейських компартій та перетворенню їх у національні партії (згідно офіційної позиції Кремля).

Незважаючи на розпуск III Інтернаціоналу, значна частина апарату,

працівників та функцій, які виконував Комінтерн, були передані спеціально створеному Відділу міжнародної інформації ЦК ВКП(б).

ВИСНОВКИ

У висновках узагальнено основні результати дисертаційного дослідження:

1) Аналіз *стану наукової розробки проблеми стратегії і тактики III Інтернаціоналу в 1935-1943 рр.* засвідчив перманентний інтерес дослідників до проблем, пов'язаних з діяльністю III Інтернаціоналу та представлений потужним масивом фахових досліджень.

Зокрема, значна увага приділена аналізу взаємозв'язку структур Комінтерну та СРСР, питанням організаційної структури, значення VII Конгресу в контексті міжнародної ситуації другої половини 1930-х рр., джерелам фінансування та каналам зв'язку комуністичних партій з Секретаріатом ВККІ, інтеграції Комінтерну в апарат партії-держави СРСР, діяльності окремих національних комуністичних партій тощо.

Разом з тим, найбільш дискусійними залишаються проблеми, пов'язані з антифашистським поворотом Комінтерну в 1935 р., причинами та наслідками Великого терору для нього та окремих комуністичних партій, характером та ступенем їхньої залежності від позиції Кремля в 1939-1941 рр., наслідками змін в діяльності III Інтернаціоналу після 22 червня 1941 р. для комуністичних партій в рамках європейського руху Опору, причинами розпуску III Інтернаціоналу.

2) У процесі роботи над проблемою були *класифіковані основні види джерел та умовно згруповані автором у п'ять груп на основі критерію інформативності та репрезентативності*: неопублікованими документами з Російського державного архіву соціально-політичної історії (РДАСПІ); збірниками документів з окремих проблем діяльності III Інтернаціоналу та радянської зовнішньої політики в досліджуваній період; мемуарною та епістолярною спадщиною, а також творами художньої літератури, як однією із категорій джерел, котра в описовій формі репрезентує особистий досвід безпосередніх очевидців та учасників тих чи інших подій.

3) У результаті опрацювання історіографічної та джерельної бази проблеми *була здійснена спроба створення авторського бачення* діяльності III Інтернаціоналу. Зокрема, його зв'язків з комуністичними партіями; залежності від позиції Політбюро ЦК ВКП(б) та особисто Й. Сталіна і, відповідно, змін радянської зовнішньої політики. Застосування важливих положень постмодерного підходу французького філософа Ж. Бодрійєра зведено до залучення наступних понять: симулякр, претесія, медіум, апотропія.

Разом з цим, автором до контексту проблеми *вводяться категорії*: дискурсивна модель, рецесія моделі, засобом яких розкриваються характерні особливості стратегії і тактики III Інтернаціоналу в досліджуваній період.

4) У процесі дослідження діяльність III Інтернаціоналу в 1935-1943 рр. була *умовно поділена на три періоди*: 1935-1939 рр., 1939-1941 рр., 1941-

1943 рр. Критерієм поділу, на нашу думку, виступають особливості дискурсивних моделей, стратегії і тактики, лінія поведінки Комінтерну та, відповідно, зовнішньополітична орієнтація СРСР в кожному з періодів.

У рамках *першого* періоду, 1935-1939 рр., основними гаслами виступають антифашизм, народний фронт, боротьба за мир та на захист СРСР. Для нього характерне зближення комуністичних партій з соціал-демократичними та ін. європейськими партіями лівого спектру на позиціях протидії поширенню фашизму в європейських країнах, відстоювання демократичних свобод та завоювань пролетаріату тощо.

Разом з цим, тотальна пресесія симулякру ворога, як інструмент розгортання репресій на території СРСР та Великого терору, поширення апотропії безпосередньо вплинули на діяльність Комінтерну, завдавши непоправної шкоди Секретаріату ВККІ, Службі зв'язку та іноземним бюро окремих комуністичних партій, включно до ліквідації окремих з них.

5) У межах *другого* періоду, 1939-1941 рр., виявлено, що з підписанням пакту Молотова-Ріббентропа 23 серпня 1939 р. та зближенням нацистської Німеччини з СРСР, відбувається корінна зміна, рецесія моделі по відношенню до попереднього періоду, а також парадигми відносин СРСР з країнами Заходу. Комуністичним партіям було дано вказівку вести боротьбу проти національних урядів, в першу чергу Британії та Франції, яких визначали головними розпалювачами та поширювачами «другої імперіалістичної війни». Характер військового конфлікту, який розпочався з нападу Німеччини на Польщу 1 вересня 1939 р., свідчить про нівелювання Комінтерном та комуністичними партіями досягнень попереднього періоду.

6) У межах *третього*, заключного періоду діяльності Комінтерну, 1941-1943 рр., відбулася динамічна зміна його моделі, як реакція на напад Німеччини на Радянський Союз. Незважаючи на його раптовість, Г. Димитровим були отримані особисто від Й. Сталіна чіткі вказівки, в яких окреслювалися особливості діяльності Комінтерну та комуністичних партій в нових умовах, що передбачали допомогу СРСР у його «справедливій війні» проти нацистського Третього Рейху. На зміну формулі «імперіалістична війна» приходять «вітчизняна», справедлива війна; відбувається кардинальна зміна відносин СРСР з країнами Заходу, насамперед з США та Великою Британією; змістивши акцент у діяльності на Відділ друку та пропаганди, Комінтерн залучається до активної співпраці з радянськими розвідувальними органами, що сприяло посиленню комуністичного підпілля та приєднанню до лав руху Опору; проведення пропагандистської роботи в середовищі військовополонених; організація радіомовлення на окуповані території тощо. В нових реаліях було відновлено ліквідовану в 1937 р. КПП, тепер під іншою назвою – Польська робітничка партія(ППР);

7) У ході дослідження *проблеми розпуску III Інтернаціоналу* було виявлено, що питання перебуває в дискусійному полі. На думку автора дослідження, вирішальними чинниками його розпуску стали: загострення відносин в середині Антигітлерівської коаліції, пов'язаних з оцінкою

діяльності Комінтерну, як «п'ятої колони», інструменту «більшовизації» країн, в подальшому звільнених Червоною армією. Суттєве недофінансування організації протягом 1941-1943 рр., пов'язане з несприятливими для СРСР подіями на німецько-радянському фронті. Згідно позиції Кремля, Комінтерн став перешкодою для самостійного розвитку європейських комуністичних партій та перетворенню їх на національні партії. Разом з тим, з розпуском III Інтернаціоналу ідея світової революції, як одна з домінант стратегії Комінтерну, зазнає змін, що робить можливим прихід до влади компартій в країнах Центрально-Східної Європи (фактор Червоної армії) та 12 лівих коаліційних урядів в країнах Західної Європи, у складі 9 з яких були комуністи (політичне полівіння другої половини 1940-х рр.);

8) За результатами дослідження *виявлено характерні принципи*, що впливали на формування та функціонування дискурсивних моделей, а також стратегію і тактику Комінтерну та компартій протягом 1935-1943 рр.: *ситуативність* умов творення моделей у чіткій відповідності до цілей зовнішньої політики СРСР та особливостей його міжнародного становища; *підпорядкованість* та функціонування у полі сталінського догматизму, що передбачало надзвичайно вузький простір самостійності у прийнятті рішень; *прецесію та наявність симулякрів*, як перенесенням досвіду з внутрішньополітичного життя СРСР другої половини 1930-х рр.; *рецесивність*, як реакція на непередбачувані повороти радянської зовнішньої політики тощо;

9) У ході дослідження було кваліфіковано простір відносної самостійності Комінтерну в рамках сталінської моделі більшовизму та його відповідних дискурсивних моделей. Виділено *інституційний та вербальний механізми*, котрими послуговувався Й. Сталін, задля здійснення впливу на формування дискурсивних моделей, визначення стратегії і тактики III Інтернаціоналу в 1935-1943 рр.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. **Римар І.** Уряд народного фронту: місце та значення III Інтернаціоналу в політиці ФКП (1934-1939). / Вісник аграрної історії. Науковий журнал. Випуск 15. – Київ, 2016. – с. 144-154
2. **Римар І.** Проблема рецесії тактико – стратегічної моделі III Інтернаціоналу (серпень – листопад 1939 р.). / Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. Вип. 2. Ч. 2. – Тернопіль, 2017. – с. 112-120
3. **Римар І.** Тактико – стратегічна лінія III Інтернаціоналу в період радянсько-фінської війни (1939-1940). / Етнічна історія народів Європи. Збірник наукових праць. Випуск 55. – Київ, 2018. – с. 104-109
4. **Римар І.** Проблема прецесії симулякрів та медіума у формуванні оціночних реакцій щодо московських показових процесів (1936-1938) в західних мас-медіа. / Європейські історичні студії: науковий журнал. – №10.

– Київ, 2018. – с. 201-216

5. **Римар І.** III Інтернаціонал та комуністична партія США: політика та взаємовідносини (серпень 1939 – червень 1941 року). / Американська історія та політика: науковий журнал. - №5. – Київ, 2018. – с. 140-152

6. **Ihor V. Rymar** Precession of simulacrum of the Great Terror and Dissolution of the Communist Party of Poland (1936-1938). // Social Evolution & History. – Vol. 18, No. 1. – Volgograd, 2019. – p. 47-66.

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. **Римар І.** Вплив позиції Й. Сталіна на формування тактики – стратегічних моделей III Інтернаціоналу (1935-1943 рр.). / Вісник аграрної історії. Науковий журнал. Випуск 23-24. – Київ, 2016. – с.208-226

АНОТАЦІЯ

Римар І. В. Стратегія і тактика III Інтернаціоналу в 1935-1943 рр. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.02 – всесвітня історія. – ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», Київ, 2019.

Дисертація присвячена дослідженню питання стратегії й тактики III Інтернаціоналу (Комінтерну) протягом 1935-1943 рр. У роботі на основі аналізу історіографії та джерельної бази проблеми комплексно досліджено процеси, пов'язані з виникненням, процесом функціонування та змінами дискурсивних моделей Комінтерну, що перебував під значним впливом та контролем ЦК ВКП(б) та особисто Й. Сталіна.

Простежено діяльність урядів народного фронту у Франції та Іспанії в рамках дискурсивної моделі 1935-1939 рр., вплив рішень VII Конгресу Комінтерну на їхню діяльність, окреслено схожі й відмінні риси в їхній діяльності, підсумки роботи для національних компартій тощо. Охарактеризовано наслідки репресій в апараті Комінтерну та в бюро деяких іноземних компартій у рамках політики та практики Великого терору в СРСР у 1936-1938 рр.

Виявлено характерні особливості в діяльності Комінтерну протягом першого етапу Другої світової війни, причини та наслідки зміни дискурсивної моделі в діяльності секцій III Інтернаціоналу упродовж 1939-1941 рр., еволюцію у відносинах між СРСР та Німеччиною, вплив цих відносин на діяльність європейських компартій.

Проаналізовано зміни в стратегії й тактиці Комінтерну протягом 1941-1943 рр., особливості функціонування апарату Комінтерну та Відділу друку та пропаганди в умовах німецько-радянської війни. Охарактеризовано основні підсумки діяльності III Інтернаціоналу, причини його розпуску та роль у цьому процесі Й. Сталіна.

Ключові слова: III Інтернаціонал, дискурсивна модель, рецесія, антифашизм, народний фронт, репресії, Великий терор 1936-1938 рр., Друга

світова війна, Г. Димитров, Й. Сталін, ВККІ, ВКП(б).

АННОТАЦИЯ

Римар И. В. Стратегия и тактика III Интернационала в 1935-1943 гг. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – всемирная история. – ГУ «Институт всемирной истории НАН Украины». – Киев, 2019.

Диссертация посвящена исследованию вопроса стратегии и тактики III Интернационала (Коминтерна) в 1935-1943 гг. В работе, на основе анализа источников и историографической базы комплексно исследованы процессы, связанные с возникновением, процессом функционирования и изменений дискурсивных моделей Коминтерна, который находился под значительным влиянием и контролем ЦК ВКП(б) и лично И. Сталина.

Прослежена деятельность правительств народного фронта во Франции и Испании в рамках дискурсивной модели 1935-1939 гг., влияние решений VII Конгресса Коминтерна на их функционирование, очерчено общее и отличительное в их деятельности, результаты работы для национальных компартий прочее. Охарактеризованы последствия репрессий в аппарате Коминтерна и ряде бюро иностранных компартий в рамках политики и практики Большого террора 1936-1938 гг.

Определены характерные особенности в деятельности Коминтерна на протяжении первого этапа Второй мировой войны, причины изменения дискурсивной модели, особенности новой модели, последствия для деятельности секций III Интернационала в 1939-1941 гг.

Рассмотрена эволюция в отношениях между СССР и Германией, их влияние на деятельность европейских компартий.

Проанализированы изменения в стратегии и тактике Коминтерна в 1941-1943 гг., особенности функционирования аппарата Коминтерна, Отдела печати и пропаганды в условиях германо-советской войны. Охарактеризованы причины роспуска III Интернационала, роль в этом процессе И. Сталина, подведены итоги деятельности III Интернационала.

Ключевые слова: III Интернационал, дискурсивная модель, репрессия, антифашизм, народный фронт, репрессии, Великий террор 1936-1938 гг., Вторая мировая война, Г. Димитров, И. Сталин, ИККИ, ВКП(б).

SUMMARY

I. Rymar Strategy and tactic of the Third International in 1935-1943. – Manuscript.

Dissertation for the Candidate of History Sciences Degree (PhD) in specialty: 07.00.02 – World History. – State Institution «Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv, 2019.

The dissertation is devoted to the study of the problem of strategy and tactic of the Third International (Comintern) in 1935-1943. In the work, on the basis

of the analysis of sources and the historiographic base, the processes associated with the emergence, functioning and changes of the Comintern's discursive models were comprehensively investigated, which was under the significant influence and control of the Central Committee of the VKP(b) and personally J. Stalin.

The author are tracked the activity of the governments of the Popular Front in France and Spain within the framework of the discursive model of 1935-1939, the influence of the decisions of the Seventh Congress of the Comintern on their activities, outlined the general and distinctive in their activities, and the results for the national communist parties. Are characterized the consequences of repressions in the apparatus of the Comintern, a number of bureaus of foreign communist parties in the framework of the policies and practices of the Great Terror of 1936-1938.

The dissolution of the Communist Party of Poland(CPP) is viewed through the prism of expanding the procession of simulacrum (creating and spreading the image of a fictional enemy that precedes the real enemy), as a part of the process of spreading purges and terror in the Comintern and throughout the USSR; the elimination of the opposition to the regime of J. Stalin in the Soviet party and state apparatus, in the apparatus of the Comintern, foreign communist parties; rallying the country's population through mass intimidation and creating an atmosphere of general suspicion.

Are defined the characteristic features of the Comintern's activities during the first stage of the Second World War, the reasons for the change in the discursive model, the features of the new model, the consequences for the activities of the sections of the Third International(communist parties) in 1939-1941.

Is considered the evolution in relations between the USSR and Germany, their influence on the activities of the European Communist Parties.

Analyzed changes in the strategy and tactics of the Comintern in 1941-1943, features of the functioning of the apparatus of the Comintern, the Press and Propaganda Department in the conditions of the German-Soviet war. The activities of foreign communist parties, the influence of the Comintern, as well as the tactics of the Communist International in relation to the communist parties of the countries - allies of the USSR(USA, Britain, France), the Axis countries(Germany, Italy, Finland and others), the countries, where existed the massive communist guerrilla movement(Yugoslavia, Poland, etc.). Have been characterized the reasons for the dissolution of the Third International, the role of J. Stalin in this process. Have been summed up the results of the activities of the Third International.

Key words: Third International, discursive model, recession, antifascism, the popular front, repressions, the Great Terror 1936-1938, Second World war, G. Dimitrov, J. Stalin, ICCI, VKP(b).